

بررسی ویژگی‌های یک مدرس اثربخش و عوامل آموزشی مؤثر بر کارآمدی وی از دیدگاه مدرسین و دانشجویان دانشکده‌های پرستاری دانشگاه علوم پزشکی کرمان

طاہره رضانی^{۱*}، اسحاق درتاج‌راوری^۲

۱. کارشناس ارشد پرستاری، مربی گروه روان‌پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی رازی، دانشگاه علوم پزشکی، کرمان، ایران
۲. دکترای تخصصی اپیدمیولوژی، استادیار گروه آمار و اپیدمیولوژی دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی، کرمان، ایران

• دریافت مقاله: ۸۸/۳/۲۵ • پذیرش مقاله: ۸۸/۸/۶

زمینه و هدف: در ارزیابی ویژگی‌های یک مدرس خوب علاوه بر نظرات دانشجویان، جويا شدن نظرات مدرسین نیز مهم می‌باشد. این پژوهش با هدف تعیین ویژگی‌های یک مدرس اثربخش و عوامل آموزشی مؤثر بر کارآمدی وی از دیدگاه مدرسین و دانشجویان پرستاری صورت گرفت. روش کار: در این پژوهش توصیفی-مقایسه‌ای ۳۵۸ دانشجو و ۸۹ مدرس از دانشکده‌های پرستاری کرمان، بم، زرنند و جیرفت شرکت کردند. جمع‌آوری داده‌ها توسط پرسش‌نامه‌ای پژوهشگر ساخته که در پنج حیطه تنظیم شده بود، صورت گرفت. یافته‌ها: از دیدگاه دانشجویان اولویت‌دهی به ترتیب: ارتباط بین فردی، مهارت تدریس، ویژگی‌های فردی، مهارت ارزشیابی، قوانین آموزشی و از دیدگاه مدرسین به ترتیب مهارت تدریس، قوانین آموزشی، مهارت ارزشیابی، ویژگی فردی و ارتباط بین فردی بود. اهمیت ارتباط بین فردی و ویژگی‌های فردی از نظر دانشجویان به‌طور معنی‌داری بیشتر از مدرسین (به ترتیب $P=0/001$ و $P=0/04$) و از دید مدرسین اهمیت مهارت تدریس و رعایت قوانین آموزشی به‌طور معنی‌داری بیشتر از دانشجویان بود (در هر دو مورد $P=0/001$). نداشتن وقت کافی جهت مطالعه مهم‌ترین عامل مؤثر بر کارآمدی مدرس از دیدگاه دو گروه شناخته شد. نتیجه‌گیری: به رغم اختلاف نظر زیاد بین مدرسین و دانشجویان پیشنهاد می‌شود در برنامه‌های توانمندسازی مدرسین، تقویت مهارت‌های ارتباطی همگام با فنون تدریس نوین مورد توجه قرار گیرد. همچنین برنامه‌ریزی مدیران آموزشی به گونه‌ای باشد که با کاهش زمان کاری، زمینه جهت مطالعه، یادگیری و کارآمد بودن مدرسین، بیشتر فراهم شود. کلید واژه‌ها: دانشجویان، پرستاری، مدرس اثربخش، عوامل آموزشی، کارآمدی

* نویسنده مسؤول: دانشکده پرستاری و مامایی رازی، ابتدای جاده هفت باغ، کرمان، ایران

مقدمه

نگاهی به روند تحولات جاری نظام آموزشی حاکی از آن است که آموزش عالی باید ضمن توجه به تنگناهای مالی، به حفظ، بهبود و ارتقاء عملکرد آموزشی خود بپردازد. شواهد گوناگون نشان می‌دهد مؤسسات آموزشی در صورتی از عهده وظایف و اهداف خود برمی‌آیند که از نظر کیفیت آموزشی در وضعیت مطلوب باشند (۱). باید دانست دانشجویان به‌عنوان ارکان اصلی دانشگاه بوده و در آینده پیکر اصلی سازمان‌ها و ارگان‌های مختلف جامعه را تشکیل می‌دهند (۲). دانشجویان را باید محور فرآیند تدریس در دانشگاه دانست و اساتید به‌عنوان راهنما نقش تعیین‌کننده‌ای در هدایت این فرآیند دارند (۳).

محققین معتقدند در یک تدریس اثربخش، شایستگی حرفه‌ای، توان علمی، تسلط استاد به موضوع درس، شخصیت، ویژگی‌های اخلاقی و ... به‌عنوان شاخص‌هایی هستند که توجه و نظر دانشجو را جلب می‌کند (۶-۴). مطابق طراحی سیستماتیک آموزشی، استاد اساسی‌ترین عامل برای ایجاد موفقیت مطلوب در تحقق هدف‌های آموزشی است که سعی می‌کند با کنترل متغیرهای مختلف وضعیتی را به وجود آورد که یادگیری بهتری حاصل شود (۴). در این مورد ایرانفر (۱۳۷۹)، اقدام به انجام پژوهشی با عنوان نقش مهارت‌های ارتباطی مدرسین بر ارزشیابی دانشجو از آنان نمود و متوجه شد مهارت‌های ارتباطی کلامی و غیرکلامی مدرس با نحوه ارزشیابی آنان ارتباط معنی‌دار آماری و همسو دارد (۷).

استاد خلق‌کننده فضایی است که دانشجو در آن تصدیق می‌شود، بصیرت پیدا می‌کند، استعدادها بالقوه خود را شناخته و رشد می‌دهد و در جهت توانایی‌های حرفه‌ای و شخصی خود به نحو مطلوب گام بر می‌دارد. این تغییرات به کمک ویژگی‌های مطلوب مدرس صورت خواهد پذیرفت (۸). از طرفی اکثر محققین شواهد و دلایل زیادی مبنی بر صحت و اعتبار نظرات دانشجویان در مورد اساتید و کیفیت عملکرد آموزشی آنان ارائه داده‌اند. به همین دلیل یکی از

توصیه‌های مهم کنفرانس پیشرفت‌های آموزشی در ادینبورگ، مشارکت دادن دانشجویان در همه سطوح آموزشی است. به‌طوری‌که در طی یک پژوهش، ۷۲/۶ درصد دانشجویان اظهار داشته‌اند در بیان نظراتشان درباره اساتید صداقت داشته و بسیاری از خصوصیات آنها را در ارزشیابی آنان دخالت می‌دهند (۹). نظرات اساتید دانشگاه علوم پزشکی اهواز نسبت به ارزشیابی استاد نشان داد ۷۲ درصد با ارزشیابی توسط دانشجویان موافق بوده‌اند (۱۰). بر همین اساس در پژوهش شکورنیا و همکاران، دانشجویان مهم‌ترین ویژگی یک مدرس را به ترتیب، حرفه‌ای، علمی و فردی اعلام نمودند (۸). در مطالعه‌ای دیگر مهارت‌های ارتباطی مهم‌ترین ویژگی بوده است که با ارزشیابی استاد ارتباط معنی‌دار داشته است (۱). در پژوهش مظلومی ویژگی‌های فردی اولین و مهارت‌های ارتباطی دومین ویژگی مهم تلقی شده است (۴). در تحقیقات خارج از کشور مشخص شد مهارت ارزشیابی و قضاوت درست مدرس مهم‌ترین ویژگی‌های یک مدرس از طرف دانشجویان و شایستگی علمی از دیدگاه اساتید به‌عنوان ویژگی مهم معرفی شده است (۵، ۶).

در پرستاری نیز ارزش آموزش ایده‌ال در توسعه فردی، حرفه‌ای و نیز مهارت‌های بالینی پرستاری غیرقابل انکار است. آماده‌سازی دانشجویان پرستاری برای پذیرش نقش‌های مختلف در عرصه‌های خدمات بهداشتی و درمانی از اهم فعالیت‌ها و اهداف دانشکده‌های پرستاری است که از طریق مدرسین اثربخش امکان‌پذیر می‌باشد (۱۱). به عقیده تامارا (Tamara)، مدرسین هم باید به ویژگی‌های یک مدرس آشنایی داشته و شناخت ادراکات آنان در این مورد ارزشمند است، چون اغلب یا بعضی اوقات تلقی مدرسین از ادراکات دانشجویان با درک خودشان متفاوت بوده و این امر موجب صدمه به کیفیت فعالیت‌های آموزشی خواهد شد. گام اساسی برای جبران این اختلاف، آشنایی با ادراکات هر دو گروه می‌باشد که نه تنها سبب می‌شود اولویت‌گذاری جهت ارزشیابی مدرس آگاهانه صورت گرفته و از یک‌سونگری در

پرسش‌نامه‌ها را تکمیل و عودت دادند. بدین ترتیب میزان پاسخ ۹۲/۷ درصد بود. همچنین کلیه دانشجویان پرستاری شاغل به تحصیل در مقاطع تحصیلی پیوسته و ناپیوسته و شبانه و روزانه (۴۷۵ نفر) که حداقل دو ترم تحصیلی را گذرانده بودند (به دلیل شناخت و تجربه دانشجویان مورد نظر از فرآیند یاددهی و یادگیری و همچنین تماس بیشتر آنان با مدرسین و آشنایی بیشتر با محیط دانشکده خود) در پژوهش شرکت داده شدند. ۳۵۸ نفر از دانشجویان به پرسش‌نامه پاسخ دادند که بدین ترتیب میزان پاسخ ۷۵/۴ درصد بود. پس از هماهنگی با آموزش دانشکده‌ها و توجیه و جلب همکاری آنان، پرسش‌نامه توسط پژوهشگر و رابط طرح در هر دانشکده در اختیار واحدهای مورد پژوهش قرار گرفت و از آنان درخواست شد در بخش‌های دو و سه پرسش‌نامه در مورد هر سؤال یکی از گزینه‌های سه‌گانه را که بیشتر با دیدگاه و استنباط آنها نزدیک‌تر است، انتخاب و علامت بگذارند و هنگام پاسخ‌گویی تا حد امکان تلاش نمایند که قضاوت آنها عینی باشد. پرسش‌نامه پس از تکمیل در همان روز دریافت می‌شد.

متغیرهای تأثیرگذار مدرسین شامل سن، جنس، میزان تحصیلات، گرایش تحصیلی، رتبه علمی، وضعیت استخدام، سوابق آموزشی و نوع فعالیت آموزشی و متغیرهای تأثیرگذار دانشجویان شامل سن، جنس، مقطع تحصیلی، ترم تحصیلی، دوره تحصیلی و آخرین معدل کل تحصیلی بود. جهت گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته که در سه بخش تنظیم شده بود، استفاده شد. بخش اول شامل متغیرهای تأثیرگذار اساتید (۸ مورد) و دانشجویان (۶ مورد) و بخش دوم شامل ۳۳ عبارت سه گزینه‌ای (مهم، اهمیت متوسط و کم اهمیت) جهت بررسی دیدگاه مدرسین و دانشجویان در مورد ویژگی‌های یک مدرس اثربخش بود که در پنج حیطه شامل ویژگی‌های فردی (۹ مورد)، ارتباط بین فردی (۴ مورد)، مهارت‌های تدریس (۱۲ مورد)، مهارت ارزشیابی (۴ مورد) و رعایت قوانین آموزشی (۴ مورد) و برای هر دو گروه به صورت یکسان مطرح شده بود. به هر یک از سؤالات بر اساس

تدوین فرم ارزشیابی خودداری شود، بلکه مبنایی فراهم می‌شود تا بر اساس آن کیفیت فعالیت آموزشی بهبود و بر اثربخشی آن افزوده شود (۶). از طرفی عواملی در محیط آموزشی وجود دارد که بر میزان کارآمدی یک مدرس تأثیر خواهد گذاشت. این عوامل به‌طور مستقیم به خود شغل، کارکرد، قدرشناسی و رشدی که از کار به‌دست می‌آید، وابسته‌اند و شناسایی میزان تأثیر این عوامل از دیدگاه معلم و یادگیرنده مفید خواهد بود (۲).

از آنجا که مطالعات انجام شده در داخل کشور به جز موارد بسیار اندک که از مدرسین نظرخواهی شده است، تنها با توجه به نظرات دانشجویان، ویژگی‌های یک مدرس مورد ارزیابی قرار گرفته است و به شکاف موجود (تفاوت ادراک و انتظارات دانشجو و مدرس) توجه کمی مبذول شده است. و با توجه به موقعیت حرفه‌ای و این‌که ارزشیابی مدرسان هر دانشکده، توسط دانشجویان همان دانشکده صورت می‌گیرد این سؤال برای پژوهشگر ایجاد شد که اختلاف نظر در اولویت‌دهی ویژگی‌های مؤثر از طرف استاد و دانشجو که پژوهشگر یکی از این مدرسین می‌باشد چقدر است؟ لذا با این تصورات و زمینه، پژوهشگر اقدام به پیشنهاد پژوهشی با هدف تعیین و مقایسه ویژگی‌های یک مدرس اثربخش و عوامل آموزشی مؤثر بر کارآمدی وی از دیدگاه مدرسین و دانشجویان دانشکده‌های پرستاری دانشگاه علوم پزشکی کرمان نمود.

روش کار

در این پژوهش توصیفی-مقایسه‌ای ویژگی‌های یک مدرس اثربخش و عوامل آموزشی مؤثر بر کارآمدی وی از دیدگاه مدرسین و دانشجویان دانشکده‌های پرستاری وابسته به دانشگاه علوم پزشکی کرمان مورد بررسی قرار گرفت. جامعه پژوهش کلیه مدرسین (هیأت علمی و غیر هیأت علمی) پرستاری و غیرپرستاری (۹۶ نفر) شاغل در دانشکده‌ها و مدرسینی که با دانشکده‌های مورد نظر همکاری و تدریس داشته‌اند، بود ۸۹ نفر (۴۷ مدرس پرستار و ۴۲ غیر پرستار)

درصد) بودند و در مقطع کارشناسی (۹۲/۲ درصد) و دوره روزانه (۶۶/۱ درصد) و بیشتر آنها در ترم ۴-۳ (۴۵/۳ درصد) مشغول به تحصیل بودند.

برای اساس میانگین نمرات مدرسین و دانشجویان، ویژگی‌های انتقادپذیری و منطقی بودن، حفظ شخصیت دانشجو و احترام به وی، تسلط بر موضوع درس، قضاوت درست و رعایت عدالت، و حضور به موقع در کلاس، به ترتیب مهم‌ترین ویژگی‌های حیطة فردی، ارتباط بین فردی، مهارت تدریس، مهارت ارزشیابی و رعایت قوانین آموزشی بود. مقایسه میانگین نمرات ویژگی‌ها در دو گروه، تفاوت معنی‌داری را در اکثر ویژگی‌ها (۲۲ مورد) نشان داد (جدول ۱).

بر اساس میانگین نمره کل حیطة‌ها، اهمیت ارتباط بین فردی و ویژگی‌های فردی از نظر دانشجویان به‌طور معنی‌داری بیشتر از مدرسین و از دید مدرسین اهمیت مهارت تدریس و رعایت قوانین آموزشی به‌طور معنی‌داری بیشتر از دانشجویان بود (جدول ۲).

مقایسه میانگین نمره حیطة‌های مختلف بر حسب متغیرهای تأثیرگذار مدرسین و دانشجویان، تفاوت معنی‌دار کل حیطة‌ها را با توجه به متغیر ترم تحصیلی دانشجو نشان داد، به‌طوری‌که بالاترین میانگین نمره (۱۶/۸۸) متعلق به دانشجویان ترم ۸-۷ بود. ۵۲ درصد از مدرسین و ۵۰ درصد از دانشجویان تأثیر عوامل فوق را بر کارکرد مؤثر مدرس، زیاد می‌دانستند. نداشتن وقت کافی مدرس برای مطالعه، از طرف مدرسین (۲/۷۸) و دانشجویان (۲/۷۲) به‌عنوان مؤثرترین عامل بیان شده است و عدم وجود ارتباط مناسب مسؤول دانشکده با مدرس کمترین تأثیر را از دیدگاه مدرس (۲/۰۲) و دانشجو (۲/۲۵) داشته است. در این مورد مقایسه نظرات دو گروه، تنها در سه مورد اختلاف آماری معنی‌داری را نشان داد (جدول ۳). ضریب همبستگی پیرسون نشان‌دهنده همبستگی مثبت معنی‌دار بین حیطة مهارت تدریس و عوامل آموزشی از دیدگاه مدرسین بود ($r=0/3$ و $P=0/001$). در مورد دانشجویان این همبستگی

اهمیت آن به ترتیب نمرات ۱،۲،۳ اختصاص می‌یافت. سؤالات هر حیطة برگرفته از تعاریف و انتظارات گوناگون موجود در مقالات و کتب علمی بود. همچنین از فرم ارزشیابی اساتید مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی کرمان نیز استفاده گردید. به‌منظور تعیین روایی، پرسش‌نامه به ۱۲ نفر از کارشناسان و صاحب‌نظران داده و پس از اعمال نظرات اصلاحی، روایی محتوای این بخش از پرسش‌نامه تأیید شد، به‌طوری‌که روایی تک‌تک موارد (۳۳ مورد) بین ۰/۷ تا ۱ و روایی کل این قسمت ۰/۸۵ به‌دست آمد. بخش سوم پرسش‌نامه شامل ۱۴ عبارت سه گزینه‌ای (زیاد، متوسط و کم) از عوامل مؤثر آموزشی بود که به ترتیب نمرات ۱،۲،۳ به آنها اختصاص داده شد. پس از بررسی نظرات صاحب‌نظران، روایی تک‌تک موارد (۱۴ مورد) بین ۰/۶۱ تا ۱ و روایی کل آن ۰/۸۹ به‌دست آمد. برای تعیین پایایی ثبات درونی، پس از مطالعه روی ۱۰ مدرس و ۲۰ دانشجو، ضریب آلفا کرونباخ ویژگی‌های مدرس ۰/۸۵ و عوامل تأثیرگذار ۰/۸۱ محاسبه گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها توسط نرم‌افزار SPSS.V.12 و با استفاده از آزمون t ، آنالیز واریانس یک طرفه و ضریب همبستگی پیرسون صورت گرفت و $P \leq 0/05$ به‌عنوان سطح معنی‌دار در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

بیشتر مدرسین و دانشجویان شرکت‌کننده (به ترتیب ۵۶/۲ و ۳۲/۷ درصد) از دانشکده پرستاری کرمان بودند. میانگین سن مدرسین و دانشجویان به ترتیب ۳۶/۲۱ و ۲۰/۸۲ سال با انحراف معیار ۵/۵۴ و ۲/۸۷ بود، بیشتر مدرسین (۵۷/۳ درصد) مؤنث، ۵۲/۸ درصد با گرایش تحصیلی پرستاری، ۵۵/۱ درصد کارشناس ارشد، ۷۱/۹ درصد هیأت علمی، ۶۲/۵ درصد مربی، ۵۷/۳ درصد با سوابق آموزشی و تدریس ۲۰-۱۱ سال و بیشتر آنها (۵۲/۸ درصد) علاوه بر تدریس تئوری، فعالیت آموزشی عملی و بالینی هم داشتند. اکثریت دانشجویان، مؤنث (۷۷/۴

علاوه بر حیطه مهارت تدریس ($r=0/1$ ، $P=0/0001$) در حیطه ارتباط بین فردی ($r=0/2$ ، $P=0/0001$) هم نشان داده شد.

جدول ۱: مقایسه میانگین نمرات نظرات مدرسین و دانشجویان پرستاری در مورد ویژگی‌های یک مدرس اثربخش

P	دانشجویان		مدرسین		گروه	ویژگی‌ها	حیطه
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین			
0/84	0/53	2/69	0/5	2/75		طرز لباس پوشیدن و ظاهر مدرس	ویژگی‌های فردی
0/04	0/51	2/69	0/54	2/57		صدا و لهجه مدرس	
0/0001	0/45	2/79	0/65	2/57		نگرش مدرس نسبت به رشته تحصیلی	
0/8	0/57	2/56	0/58	2/55		ارزش‌های مذهبی	
0/01	0/58	2/51	0/58	2/33		شوخ طبعی	
0/37	0/37	2/86	0/38	2/82		انتقادپذیری و منطقی بودن	
0/09	0/6	2/31	0/56	2/43		قاطعیت و سخت‌گیری	
0/9	0/68	2/3	0/6	2/29		سابقه طولانی تدریس	
0/39	0/72	2/08	0/73	2/01		رتبه دانشگاهی مدرس	
0/0001	0/35	2/88	0/57	2/56		برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجو	ارتباط بین فردی
0/0001	0/42	2/81	0/55	2/40		انعطاف‌پذیری نسبت به رفتار دانشجو	
0/0001	0/31	2/91	0/56	2/57		حفظ شخصیت دانشجو و احترام به او	
0/0001	0/59	2/54	0/62	1/94		در دسترس بودن در ساعات غیرکلاس	
0/49	0/15	2/98	0/23	2/96		تسلط بر موضوع درس	مهارت‌های تدریس
0/001	0/4	2/81	0/24	2/95		ارائه مطالب جدید علمی	
0/39	0/46	2/77	0/31	2/88		ارائه مطالب درسی همراه با مثال مناسب	
0/09	0/7	2/31	0/65	2/44		داشتن طرح درس و بیان آن برای دانشجو	
0/0001	0/54	2/6	0/37	2/86		معرفی منابع مورد استفاده جهت تدریس	
0/0001	0/56	2/52	0/3	2/89		بیان اهمیت هر درس در شروع آن	
0/01	0/47	2/76	0/33	2/89		کوشش جهت تفهیم درس و پاسخ به سؤالات دانشجو	
0/52	0/54	2/59	0/7	2/50		وسایل کمک‌آموزشی (وایت‌برد، اورهد و...)	
0/0001	0/57	2/53	0/25	2/93		ایجاد انگیزه در دانشجو برای مطالعه و تحقیق	
0/0001	0/66	2/2	0/38	2/82		پرسیدن سؤال از دانشجو در جریان تدریس	
0/0001	0/61	2/39	0/34	2/86		شرکت دادن دانشجو در مباحث درسی	
0/0001	0/46	2/76	0/24	2/95		ارائه مباحث درسی به صورت پیوسته و مفهوم‌دار	
0/43	0/38	2/84	0/36	2/87		قضاوت درست و رعایت عدالت	
0/01	0/65	2/32	0/6	2/13		ارزشیابی در شروع و پایان هر مبحث درسی	
0/39	0/64	2/22	0/58	2/15		برگزاری کوئیز یا امتحان نیمه ترم	
0/001	0/62	2/51	0/47	2/76		برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم	
0/006	0/56	2/67	0/35	2/85		حضور به موقع در کلاس	رعایت قوانین آموزشی
0/004	0/7	2/29	0/6	2/52		رعایت طول زمان کلاس	
0/0001	0/75	1/79	0/64	2/20		انجام حضور و غیاب در کلاس	
0/0001	0/68	1/97	0/65	2/48		رعایت آئین‌نامه آموزشی (غیبت مجاز دانشجو و...)	

جدول ۲: مقایسه میانگین نمرات نظرات مدرسین و دانشجویان پرستاری در حیطه‌های مورد بررسی

P	دانشجویان		مدرسین		گروه حیطه‌ها
	انحراف	میانگین	انحراف	میانگین	
۰/۰۴	۰/۹۴	۱۰/۱۴	۱/۰۱	۹/۹۱	ویژگی‌های فردی
۰/۰۰۰۱	۱/۰۵	۱۱/۱۵	۱/۳۹	۹/۴۹	ارتباط بین فردی
۰/۰۰۰۱	۰/۹۷	۱۰/۴۲	۰/۶۴	۱۱/۳۴	مهارت تدریس
۰/۸۹	۱/۴۲	۹/۹۱	۱/۳۲	۹/۹۳	مهارت ارزشیابی
۰/۰۰۰۱	۱/۹۳	۸/۷۴	۱/۶۷	۱۰/۰۶	رعایت قوانین آموزشی

جدول ۳: مقایسه میانگین نمرات نظرات مدرسین و دانشجویان پرستاری در مورد تأثیر عوامل آموزشی بر کارآمد بودن مدرس

P	دانشجویان		مدرسین		گروه عوامل
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۰/۲۷	۰/۵۱	۲/۷۲	۰/۴۳	۲/۷۸	نداشتن وقت کافی برای مطالعه
۰/۰۰۰۱	۰/۶	۲/۴۴	۰/۶۱	۲/۱۱	نامناسب بودن حیطه کار از نظر فیزیکی (نور، گرما، سرما، فضا، صدا)
۰/۰۰۰۱	۰/۶	۲/۳۵	۰/۴۹	۲/۷۳	عدم توجه به پیشنهادات و نظرات مدرس درباره مسائل آموزشی
۰/۰۸	۰/۶۵	۲/۴۵	۱/۲۵	۲/۱۲	کمبود منابع مطالعاتی برای افزایش آگاهی تخصصی مدرس
۰/۰۵۵	۱/۷	۲/۵	۰/۶۶	۲/۱۴	زیاد بودن دانشجویان در کلاس درس
۰/۱۴۷	۰/۶۱	۲/۳۲	۰/۶	۲/۴۲	عدم وجود شرایط صحیح ارزشیابی دانشجویان
۰/۸۷۳	۰/۶۶	۲/۲۶	۰/۶۴	۲/۲۴	عدم صداقت بعضی از دانشجویان در ارزشیابی مدرس
۰/۰۷	۰/۶۶	۲/۳۴	۰/۶	۲/۴۸	عدم اهمیت مسئولین دانشکده به نمره ارزشیابی مدرس
۰/۰۹	۰/۷۴	۲/۲۵	۰/۷۳	۲/۰۲	عدم وجود ارتباط خوب رئیس دانشکده با مدرس
۰/۲۲	۰/۷	۲/۳	۰/۶۳	۲/۴	عدم تشویق و قدردانی دانشکده از مدرس کارآمد خود
۰/۲۱	۰/۶۲	۲/۴۳	۰/۴۷	۲/۳۴	شرکت ندادن مدرس در تصمیم‌گیری‌های متناسب با تخصص وی
۰/۵۷	۰/۶۳	۲/۴۵	۰/۶	۲/۴۹	عدم شرایط مناسب در دانشکده جهت نوآوری و بکارگیری توانایی‌های مدرس
۰/۹۳	۰/۶	۲/۴۱	۰/۶۵	۲/۴	عدم بازخورد به موقع در مورد نحوه عملکرد مدرس از طرف دانشجو
۰/۰۰۰۱	۰/۵۸	۲/۵۵	۰/۶۶	۲/۲۹	عدم بحث و تبادل نظر پیرامون موضوع درس بین اعضای گروه آموزشی

بحث و نتیجه‌گیری

و همسو دارد (۷). در تحقیقات خارج از کشور چون ویلز (Wills) در سال ۱۹۹۷ (۱۲)، جیلیسپیه (Gillespie) در سال ۲۰۰۵ (۸)، زانی (Zani) در سال ۲۰۰۶ (۱۳)، و اورسانو (Ursano) در سال ۲۰۰۷ (۱۴)، ارتباط بین فردی، مهم‌ترین شاخص یک مدرس خوب عنوان شده است. البته در بعضی تحقیقات، دانشجویان مهارت تدریس استاد را مهم‌تر دانسته‌اند (۱، ۶).

در پژوهش حاضر از دید مدرسین، حیطه مهارت تدریس مهم‌ترین حیطه بود. در این مورد کلیه مقالاتی که در طی جستجوی الکترونیک و مجلات، در دسترس پژوهشگران قرار گرفت حاکی از آن بود که مدرسین اولین ویژگی مدرس خوب

یافته‌های پژوهش در زمینه اولویت‌دهی ویژگی‌های یک مدرس اثربخش از دیدگاه دانشجویان و مدرس مشخص نمود، دانشجویان ارتباط بین فردی را مهم‌ترین حیطه دانسته و اولویت دوم را به حیطه مهارت تدریس اختصاص دادند، ایرانفر در پی مطالعه‌ای که در آن مشخص گردیده بود بین نحوه ارتباط معلم با دانشجویان، و پاسخ دانشجویان یادگیری رابطه معنی‌دار آماری وجود دارد، اقدام به انجام پژوهشی با عنوان نقش مهارت‌های ارتباطی مدرسین بر ارزشیابی دانشجو از آنان نمود و متوجه شد مهارت‌های ارتباطی کلامی و غیرکلامی مدرس با نحوه ارزشیابی آنان ارتباط معنی‌دار آماری

دست‌خوش تغییر و دگرگونی می‌گردد و نمی‌توان برای شایستگی یک استاد فرمول ثابتی تعیین نمود (۱۸). اما چون نتایج این پژوهش متمرکز بر نظرات دانشجویان دانشکده‌های پرستاری مورد مطالعه است نتایج فوق بایستی مد نظر مدرسین قرار گرفته و در تدریس آنان لحاظ گردد.

از میان کل ویژگی‌ها، تسلط مدرس بر موضوع درس، مهم‌ترین ویژگی از طرف مدرسین و دانشجویان بوده است، برلو به نقل از شریفی از محققین مسائل آموزشی می‌نویسد: اساسی‌ترین خصوصیت فرستنده خوب، اطلاع کافی از موضوع پیام است، همچنین به نقل از ماندیرا (Mandira) ویژگی علم به موضوع را به عنوان یکی از صفات معلم ایده‌آل مورد تأکید قرار داده است (۱۰). در این مورد پژوهش‌های دیگری نیز نتیجه فوق را تأیید می‌نمایند (۱۹،۲۱).

از دیدگاه دانشجویان انجام حضور و غیاب در کلاس کم اهمیت‌ترین ویژگی مدرس بوده است که با نتایج مطالعات در دسترس مشابهت دارد (۲۰،۲۱). مدرسین، در دسترس بودن مدرس در ساعات غیر کلاس را کم اهمیت دانستند، در حالی که در مطالعه‌ای به منظور بررسی کیفیت خدمات آموزشی ارائه شده، یکی از نیازهای مهم دانشجویان مورد مطالعه اختصاص دادن وقت معینی از سوی استاد برای پاسخ‌گویی و توضیح پیرامون مطالب درسی بوده است (۱). شاید تصور مدرسین در این پژوهش بر این امر بوده است که این ویژگی از وظایف اساتید راهنمای دانشجو است نه مدرس درس.

به هر حال باید در نظر گرفت ویژگی‌های مختلف هر کدام جنبه‌ای از عملکرد مدرس را نشان می‌دهد که در جای خود اهمیت دارد، اما می‌توان گفت با توجه به نتایج حاصله، همسو بودن نظرات مدرسین و دانشجویان در دانشکده‌های مورد بررسی در مورد مهم‌ترین ویژگی در هر حیطه چون انتقادپذیری، حفظ شخصیت دانشجو، تسلط بر موضوع درس، قضاوت درست و رعایت عدالت، و حضور به موقع در کلاس، می‌تواند عامل مهمی در ارزشیابی مدرسین و در نهایت ارتقاء کیفیت فرآیند یاددهی-یادگیری دانشکده‌های مورد مطالعه

را مهارت علمی و تدریس وی می‌دانند (۱۶،۱۵،۱۶). نتایج دیگر حاکی از آن بود که کمترین میانگین نمره، به حیطه ارتباط بین فردی توسط مدرسین اختصاص یافته است. در این زمینه نتایج حاصل از بررسی مهارت‌های ارتباطی اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی اهواز مشخص نمود تنها ۸/۹ درصد از اساتید دارای مهارت ارتباطی مطلوب بوده‌اند (۱۷). در پژوهشی دیگر از دیدگاه دانشجویان، ۳۹/۶ درصد از اساتید آنها مهارت ارتباطی نامطلوب داشته‌اند (۷). این نتایج حاکی از توجه ناکافی مدرس به اهمیت این مسأله است. از طرفی مشاهده شد رعایت قوانین و مقررات آموزشی از دیدگاه مدرسین در مرتبه دوم اهمیت قرار گرفته است، در صورتی که دانشجویان کمترین اهمیت را برای این حیطه قائل شده‌اند. برلو (Berlo) به نقل از شریفی در این مورد معتقد است از مؤلفه‌های یک مدرس علاقه او به رعایت نظم و مقررات آموزشی است و بر اساس همین عقیده برخی از اعضای هیأت علمی بر این تفکرند که دانشجو خود علاقه‌ای برای شرکت فعال و مؤثر در کلاس ندارد و سخت‌گیری استاد در این مورد مانع از این رفتار دانشجو می‌شود. اما تحقیقات نشان داده است ارتباط استاد با دانشجو تعیین کننده میزان شرکت وی در کلاس است (۱۰). در پژوهش فوق چنین تصور می‌شود مدرسین، ویژگی‌هایی را مهم می‌دانند که در ارتباط با تعهدات حرفه‌ای و علمی آنهاست (مهارت تدریس، قوانین آموزشی، مهارت ارزشیابی) و به ویژگی‌های مؤثر دیگر توجه اندک دارند که این مهم بایستی مد نظر مدرسین برای اجرای یک آموزش اثربخش و کسب رضایت از دانشجو قرارگیرد. البته باید اذعان داشت شاید اهمیت دادن مدرسین به حیطه‌های فوق الذکر به دلیل تاکید و تذکرات بخش آموزش دانشکده‌های مورد مطالعه به کنترل نمودن این موارد است.

از طرفی نتایج غیر همسو با اولویت بندی نتایج پژوهش فوق نیز وجود دارد (۶، ۸-۴) و بنا به عقیده سیف این تنوع در نظرات امری طبیعی است زیرا معیارهای یک استاد خوب با توجه به شرایط متفاوت آموزشی، فرهنگی و اقتصادی

بیشترین تأثیر را بر کارکرد مدرس دارد تعیین شده است، در پژوهش حسینیان نیز این مهم مورد توجه قرار گرفته است، به طوری که ۷۴/۴ درصد اعضای هیأت علمی فراهم نبودن امکانات و نداشتن وقت کافی برای مطالعه را از عوامل مؤثر بر کارکرد مطلوب خود دانسته‌اند (۲۲) و کم اهمیت‌ترین عامل ارتباط ریاست دانشکده با مدرس بوده است. در مطالعه عوامل انگیزشی مؤثر بر عملکرد آموزشی مدرس مشخص گردید مورد توجه بودن از طرف همکار و ریاست، کمترین میانگین را داشته است (۲۳). نتایج مقایسه نظرات دو گروه به جز در سه مورد در سایر موارد، اختلاف آماری معنی‌داری را نشان نداد و این نشان‌دهنده همسویی نظرات دو گروه در زمینه تأثیر عوامل بر کارکرد مؤثر مدرس است. از طرفی بین عوامل فوق و حیطه مهارت تدریس از دیدگاه دو گروه ارتباط معنی‌دار موجود بود. اعتقاد بر این است که فراهم آوردن امکانات و تجهیزات و ارتباطات لازم محیطی و اجتماعی در مراکز آموزشی، فرآیند تدریس را در مدرس ارتقاء و انگیزه‌های لازم را برای یادگیری بیشتر دانشجویان فراهم می‌نماید (۲۳، ۱۱).

با توجه به نتایج پژوهش، مدرسین به ویژگی‌هایی بیشتر اهمیت داده‌اند که شاید نشان‌دهنده تعصب آنان در حفظ مسئولیت حرفه‌ای و علمی آنان به سبک سنتی است و از روش‌های انگیزشی دیگر در ارتقاء کیفیت آموزش و کسب رضایت دانشجو کمتر استفاده می‌کنند. اما به رغم اختلاف نظرهای زیادی که بین مدرسین و دانشجویان وجود داشت اگر احتیاط‌های لازم به کار بسته شود جای نگرانی وجود نخواهد داشت. مشاهده گردید از دیدگاه دانشجویان علاوه بر توجه به تسلط مدرس در حیطه علمی، نحوه ارتباط مدرس از دید دانشجو نه تنها پنهان نمانده است بلکه در درجه اول اهمیت قرار گرفته است. اما در اساتید این مهم، کم اهمیت تلقی گردیده است، لذا پیشنهاد می‌شود در هنگام برنامه‌ریزی به منظور توانمندسازی مدرسین، تقویت مهارت‌های ارتباطی آنان همگام با آموزش فنون تدریس نوین در الویت قرار گیرد. همچنین انجام تحقیقاتی در زمینه موانع ارتباطی، چگونگی

باشد. از طرفی در نتایج مقایسه نظرات دو گروه دانشجو و مدرس، اختلاف آماری معنی‌داری در اکثر ویژگی‌ها مشهود بود که همان‌گونه که اشاره شد شاید به دلیل اختلاف نظر دو گروه در اولویت‌بندی حیطه‌های پنج‌گانه است.

در مقایسه حیطه‌های مختلف بر حسب متغیرهای تأثیرگذار مدرسین و دانشجویان، ارتباط معنی‌دار کل ویژگی‌ها با متغیر ترم تحصیلی دانشجو نشان داده شد، به طوری که بالاترین میانگین (۱۶/۸۸) متعلق به دانشجویان ترم ۷-۸ بود. در تحقیق حسینی و همکاران ارتباط معنی‌داری بین ویژگی‌ها با توجه به ترم تحصیلی وجود نداشت (۱۹) و پژوهشی که با نتیجه فوق همخوانی داشته باشد نیز در دسترس محقق نبود، لذا پژوهشگر معتقد است شناخت و تجربه دانشجویان مورد نظر و تماس بیشتر آنان با مدرسین و آشنایی بیشتر با محیط دانشکده خود از عواملی است که احتمالاً بر دیدگاه آنان از ویژگی‌های مورد نظر تأثیر گذاشته است.

نتایج حاصل از عوامل آموزشی مورد نظر در پژوهش نشان داد ۵۲ درصد از مدرسین و ۵۰ درصد از دانشجویان تأثیر عوامل فوق را در کارآمدی مدرس زیاد دانسته‌اند. بررسی‌ها نشان داده است، مدرس مؤثرترین عامل در ایجاد انگیزه فراگیری در دانشجو است و این تأثیرگذاری با ویژگی‌های مدرس ارتباط دارد و از سویی برانگیزنده‌ترین عامل در فعالیت مدرس، شرایط موجود در محیط آموزشی اوست (۱۰)، به طوری که در مطالعه حسینیان، ۵۹/۶ درصد از اعضای هیأت علمی میزان تأثیر انگیزش‌های محیط آموزشی خود را بر عملکرد خود زیاد دانسته‌اند همچنین حسینیان به نتایج حاصل از پژوهش تودس (Tods) و مکینی (Mckinney) اشاره و نوشته است: بکارگیری برنامه‌های توسعه شغلی (انگیزش و پربراری شغل) بعد از شش ماه، عملکرد کارمندان را از ۵۶ درصد به ۹۳ درصد افزایش داد اما در گروه کنترل تغییری حاصل نگردید (۲۲).

در پژوهش حاضر نداشتن وقت کافی مدرس برای مطالعه از طرف دانشجویان و مدرسین به عنوان مهم‌ترین عامل که

علمی فراهم گردد و در این رابطه برگزاری کارگاه‌های مدیریت زمان نیز مفید خواهد بود.

سیاسگزاری

از معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کرمان که هزینه طرح را متقبل شدند، همچنین از ریاست، مسئولین آموزش و دانشجویان دانشکده‌های پرستاری مورد بررسی و همکاری که در جمع‌آوری اطلاعات همکاری نمودند، قدردانی و تشکر می‌گردد.

ارتباط و مداخلات لازم در جهت بهبود ارتباط مدرس با دانشجو صورت گیرد. از طرفی چون اکثریت مدرسین شرکت‌کننده علاوه بر تدریس تئوری، فعالیت آموزش بالینی و عملی داشته‌اند، به نظر می‌رسد حجم کار زیاد سبب می‌شود مدرسین در جهت ارتقاء توانمندی و کارآمدی خود زمان کافی نداشته باشند. توصیه می‌شود برنامه‌ریزی مدیران آموزشی به گونه‌ای باشد که با کاهش حجم کاری مدرس و نتیجتاً در اختیار گذاشتن زمان کافی، زمینه مشارکت آنان در برنامه‌های

References

1. Kebraie A, Rodbary M, Rakhshani M, Mir Lotfi PR. Evaluation of students about quality educational services to them in Zahedan University of medical sciences. *Tabib Shargh* 2005; 2 (7): 139-46. [In Persian]
2. Sarmad G. Operational attitude to teaching style and teacher ship. Tehran: Avaie Nour; 2003. [In Persian]
3. Rahimi A, Ahmady F. The obstacles and improving strategies of clinical education from the viewpoints of clinical instructors in Tehran's Nursing Schools. *IJME* 2005; 5 (2): 73-9. [In Persian]
4. Mazlomy S, Ehamposh MH, Kalantar M, Karimi H, Harazi MA. Opinion's students about characteristics of good teachers in Yazd University of Medical Sciences. *Yazd Medical Science J* 1998; 8 (2):104-8. [In Persian]
5. Lee WS, Cholowski K, Williams AK. Nursing students' and clinical educators' perceptions of characteristics of effective clinical educators in an Australian University school of nursing. *J Adv Nurs* 2002; 39 (5): 412-20.
6. Tamara L, Buchel TL, Edwards FD. Characteristics of effective clinical teachers. *Fam Med* 2005; 37 (1): 30-5.
7. Iranfar SH, Azizi F, Valai N. Status communication skills of teachers and it roles in evaluation students of them. *Kermanshah medical science J* 2003; 4 (2): 83-8. [In Persian]
8. Gillespie M. Student-teacher connection: A place of possibility. *22 (4): 96-107. J Adv Nurs* 2005; 52 (2): 211-19.
9. Shakornia A, Motlagh ME, Malaiery AR. Students' opinion on factors affecting faculty evaluation in Jondishapoor Medical University. *IJME* 2005; 5 (2): 101-9. [In Persian]
10. Sharifi M, Jurabchi Z, Alipour Haydari M. Teachers effectiveness on student assessment of teachers and the course. *Qazvin University of Medical Sciences J* 2002; 6 (2): 81-7. [In Persian]
11. Zareeian Jahromy A, Ahmadi F. Learning needs assessment in bachelor of nursing: A qualitative research. *IJME* 2005; 5 (2): 81-91.
12. Wills ME. Link Teacher behaviors: Student nurses' perceptions. *Nurs Educ Today* 1997; 17 (3): 232-46.
13. Zani AV, Noqueira MS. Critical incidents in the teaching-learning process of a nursing course through the perception of students and faculty. *Revolution-Am Enfermagem* 2006; 14 (5): 742-48.
14. Ursano AM, Kartheiser PH, Ursano RJ. The teacher alliance: A perspective on the good teacher and effective learning. *Psychiatry* 2007; 70 (3): 189-94.
15. Pourfarzy F, Naftchy P, Hajiaghakhany S. Opinions teachers about characteristics of good teachers in Ardebil University of Medical Sciences. Abstract of 10th Congress on Medial Education, Shiraz University of Medical

- sciences. Sabz J of MSE 2009; 6: 170. [In Persian]
16. Moghadesian N, Malaky N, Maghboly L. Opinions teachers about important criteria for role modeling teacher. Abstract of 10th Congress on Medial Education. 10th Congress on Medial Education. Sabz J of MSE 2009; 6: 163. [In Persian]
 17. Safikhani F, Dianat M, Saiah M. communication skills of teachers in Ahvaz University of medical sciences. 10th Congress on Medial Education. 10th Congress on Medial Education. Sabz J of MSE 2009; 6: 34. [In Persian]
 18. Seif AA. The methods management and evaluation in education. Tehran: Dooran; 2004. [In Persian]
 19. Hossini M, Sarchami R. Attitude of students of Qazvin Medical University towards priorities in teachers' assessment. Qazvin University of Medical Science J 2002; 6 (2): 33-7. [In Persian]
 20. Roshanpour F, Olfatizadeh M, Galilian N. Comparison opinions teachers and students in Kermanshah University of medical sciences about priorities of evaluation teachers in theory teaching. Abstract of 10th Congress on Medial Education. Sabz J of MSE 2009; 6: 233. [In Persian]
 21. Zareeian P, Farahnegad Z. Opinion nursing students in Jahrom University of Medical Sciences about characteristics efficiency teachers. 10th Congress on Medial Education. Sabz J of MSE 2009; 6: 236. [In Persian]
 22. Hosnian M. Opinions teachers Hamedan University of medical sciences about effective motivation factors on their educate and search actions. Yazd University of Medical Sciences J 1998; 8 (2): 83-8. [In Persian]
 23. Sabzmakan L, Bahramkhani L, Sarreshtehdary M. Opinions teachers Qazvin University of Medical Sciences about effective motivation factors on their educate action. 10th Congress on Medial Education. Sabz J of MSE 2009; 6: 182. [In Persian]